

Η ΔΗΜΩΔΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

Ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς χριστιανικῆς λογοτεχνίας εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις ἀρχεται κυρίως μετὰ τοῦ Ῥωμανοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 5' αἰῶνος. Ἀλλὰ βεβαίως καὶ πρὸ τοῦ μεγάλου τούτου μελωδοῦ ὑπῆρξαν ἄλλοι ἐκκλησιαστικοὶ ποιηταὶ κατὰ τὸν 4' αἰῶνα, διότι καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ποιήσει, ὡς ἐν παντὶ ἄλλῳ τεχνικῷ εἶδει λόγου, τὰ ἀριστα ἔργα δὲν εἶναι πάντοτε καὶ τὰ πρῶτα χρονικῶς. Τοῦ θεοῦ Ὁμήρου προηγήθησαν πολλοὶ ἄλλοι ποιηταί, τοῦ πατρὸς δὲ τῆς ἱστορίας Ἡροδότου οἱ λογογράφοι καλούμενοι καὶ τῆς σεμνῆς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους προηγήθησαν αἱ δραματικαὶ ἐν Πελοποννήσῳ παιδιαὶ τοῦ Ἐπιγένους καὶ τοῦ Πρατίνα. Οὕτω δὲ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ποιήσει ἔχομεν μὲν πρὸ τοῦ Ῥωμανοῦ ὀλίγα τινὰ Κοντάκια ἢ Ὑμνοὺς ἀγνώστων ποιητῶν τοῦ 4' πάντως αἰῶνος, ἔχομεν δὲ καὶ τοῦ 5' αἰῶνος ποιήματα τοῦ Μεθοδίου (†312), τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ (†389) καὶ τοῦ Συνεσίου (†413), ἅτινα δ' ὅμως δι' οὓς ἀλλαχοῦ ἐμνημονεύσαμεν λόγους¹ δὲν ἐνεκρίθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας εἰς λειτουργικὴν χρῆσιν. Ἀρχαιότερα δὲ τοῦ 5' αἰῶνος ἐκκλησιαστικὰ τεχνικὰ ποιήματα φαίνεται λίαν πιθανόν ὅτι δὲν ἐποιήθησαν². Ἐν καιροῖς πολέμων καὶ ταραχῶν αἱ καλαὶ τέχναι σιγῶσιν, inter arma silent artes, ἔλεγον πάνυ ὀρθῶς οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ δὲ χριστιανοὶ μέχρι τοῦ 313 ἀπηνῶς καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν κρατούντων τῆς οἰκουμένης τότε Ῥωμαίων καὶ ἀκήρυκτον πόλεμον ὑπ' αὐτῶν πολεμούμενοι, οὔτε ναοὺς εἶχον καιρὸν καὶ ἐλευθερίαν νὰ κτίζωσι καὶ διακοσμῶσιν, οὔτε τὸ τελετουργικὸν τῆς νέας θρησκείας νὰ πλουτίζωσι τότε καὶ νὰ καλλύνωσιν ἠδύναντο. Εἰς κοινὰς προσευχὰς κατὰ τὸς Κυριακὰς συνερχόμενοι ἀνεγίνωσκον περικοπὰς τινὰς ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἤκουον κήρυγμα ἐποικοδομητικὸν τοῦ προεστῶτος τῆς συνάξεως, ἔψαλλον ψαλμοὺς τινὰς τοῦ Δαυὶδ καὶ τινὰς ὕμνους ἐκ τῆς Π. καὶ τῆς Κ. Διαθήκης καὶ τελοῦντες κατόπιν τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας με-

1. «Κοντάκια καὶ Κανόνες τῆς ἐκκλ. ποιήσεως» ἔκδ. ε' ἐν Ἀθήναις 1929, σελ. 4.

2. Αἱ ὑπὸ τοῦ Harris πρὸ 25 ἐτῶν ἐν χειρογράφῳ συριακῷ ἀνακαλυφθεῖσαι 42 ᾠδαὶ Σολομώντος καὶ ἀπόκρυφον ἔργον τοῦ β' αἰῶνος εἶναι καὶ ἀμφισβητεῖται, ἂν ἑλληνικὸν ἢ συριακὸν ἦτο τὸ πρῶτότερον, οὐδέποτε δ' ἐγένετο λειτουργικὴ χρῆσις αὐτῶν.

τελάμβανον τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὰ ἴδια ἕκαστος ἀπερχόμενοι παρέδιδον εἰς τὸν προεστῶτα τῆς ἐκκλησίας ὅ,τι ἕκαστος προηρείτο ὑπὲρ τῶν ὄρφανῶν, χηρῶν καὶ πτωχῶν ἀδελφῶν τῆς κοινότητος ¹.

Φαίνεται δ' ὅμως ὅτι λίαν ἐνωρίς, ἴσως ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς β' ἑκατονταετηρίδος, ἤρχισαν ἔν τισιν ἐκκλησίαις νὰ ψάλλωσιν, καθ' ὃν χρόνον μετελάμβανον οἱ πιστοί, ἀπλᾶ τινὰ ἀτεχνότερα ἄσματα σχετικὰ πρὸς τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας, ἅτινα ἢ αὐτὸς ὁ προεστὼς τῆς ἐκκλησίας ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἐποίει ἢ ἄλλος τις τῶν πιστῶν καὶ ἐνέκρινεν αὐτὰ ὁ προεστὼς. Ἐκ τῶν εὐχαριστιακῶν δὲ τούτων ἄσματων τινὰ μὲν εὖρον θέσιν κατόπιν ἐν τῷ Τυπικῷ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀποτελοῦσι μέχρι τοῦ νῦν μέρος τοῦ λειτουργικοῦ αὐτῆς, τινὰ δὲ διεσώθησαν ἐν παλαιοῖς ἐκκλησιαστικοῖς βιβλίοις, ἦτοι Εὐχολογίοις, καὶ ἄλλα εὐρέθησαν ἐν αἰγυπτιακοῖς ὁστροάκοις καὶ παπύροις Ἐννοεῖται δ' ὅτι πάντα ταῦτα τὰ ἄσματα εἶναι καταλογάδην ἐν λόγῳ πεζῶ γεγραμμένα κατὰ τὴν ἀνάκθεσιν κακῶς κρατήσασαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρχήν, καθ' ἣν γράφονται στιχηδὸν μόνα τὰ κατὰ τὴν ἀρχαίαν προσφδιακὴν μετρικὴν πεποιημένα ἔργα, τὰ δὲ κατὰ τὴν καλουμένην τονικὴν ὀρθομοποιάν πεποιημένα ὡς ἔργα πεζὰ ἐκλαμβίνονται καὶ ὡς τοιαῦτα γράφονται καὶ ἐκδίδονται, εἰ καὶ ἀπὸ τοῦ 1830 ὑπὸ τοῦ περικλεοῦς Κ. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων ἀπεδείχθη ὅτι καὶ ταῦτα εἶναι ποιήματα ἔμμετρα, ὡς ἄλλαχού ἐγράψαμεν ². Ὅτι δ' ἀληθῶς τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀρχαιοτάτα τῆς εὐχαριστίας κείμενα εἶναι ποιήματα ἔμμετρα, ἀπέδειξεν ἐσχάτως ὁ ὀσιώτατος ἱερομόναχος τῆς γεοραῶς παρὰ τὴν Ῥώμην ἑλληνικῆς μονῆς Κρουπτοφέρρης (Grottaferrata) κ. Νεῖλος Βοργιάς.

Ὁ λόγιος οὗτος κληρικός, τὸς ἀπὸ τῆς ἱεραῆς διακονίας ὄρας τῆς σχολῆς αὐτοῦ ἀφιερῶν ἐν τῇ πλουσίᾳ βιβλιοθήκῃ τῆς μονῆς εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἐκκλησιαστικὰ γράμματα, πολλὰ καὶ καλὰ δείγματα τῆς ἀδοῦς παιδείας καὶ τῆς ζηλωτῆς εὐθυκρισίας αὐτοῦ μέχρι τοῦδε ἔχει παράσχει δι' ἔργων ἀξιολόγων καὶ λαμπρῶν διατριβῶν κατακεχωρισμένων ἐν τῷ μηνιαίῳ τῆς μονῆς «Bollettino» καὶ τελευταῖον διὰ νέου ἔργου του περὶ τῶν ἄσματων τούτων ἐπιγραφόμενου «Frammenti eucaristici antichissimi, saggio di poesia sacra popolare Bizantina» 1932.

1. Ἰουστίνου «Ἀπολογία Α'» ἐν Πατρολογίᾳ Migne 6,429 καὶ ἐξῆς.

2. Ἐν τῇ ἐν «Νέᾳ Σιδῶν» τοῦ 1931 δημοσιευθείσῃ μελέτῃ «Τὰ λειτουργικὰ βιβλία τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας».

Ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ τούτου λόγον ποιούμενος ὁ συγγραφεὺς περὶ τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς θρησκευτικῆς λαϊκῆς ποιήσεως τῶν Βυζαντινῶν ὁρθῶς παρατηρεῖ ὅτι, ἂν ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ μετρικὴ δὲν εὔρε θεσιν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ποιήσει, τοῦτο ὀφείλεται οὐχὶ εἰς τὴν ἀνάγκην, εἰς ἣν εὐρέθη ἡ Ἐκκλησία ν' ἀπομακρύνῃ ἐκ τῶν ἱερῶν τύπων τῆς νέας θρησκείας «τὰ ἀόριστα καὶ ἔλαστικά μέτρα, τὴν διαφορουμένην καὶ ἄστατον ποίησιν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων», ὡς κακῶς ἐφρόνει ὁ Pitra¹, ἀφ' οὗ «ἡ λίαν πλουσία καὶ εὐκαμπτος καὶ γόνιμος ποιητικὴ γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων θὰ ἠδύνατο νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς πάσας τὰς λεπτεπιλέπτους ἀποχρώσεις τῆς ἀληθείας»², ἀλλὰ εἰς τοῦτο, ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας οἱ χριστιανοὶ λίαν ἐφοβοῦντο τὴν εἰς τὰς πεποιθήσεις καὶ κλίσεις τῶν πιστῶν ἐπίδρασιν τῆς ἐθνικῆς λογοτεχνίας καὶ διὰ τοῦτο ἔτρεμον καὶ πρὸ τῆς ἀπλῆς ἔτι ἀναμνήσεως τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τῶν ἐθνικῶν ποιημάτων. Ἄς ἐνθυμηθῶμεν, λέγει ὁ συγγραφεὺς, ὅτι καὶ κατὰ τὴν δ' ἔτι ἑκατονταετηρίδα τοσοῦτον ἰσχυρὸς ἦτο ὁ ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς λογοτεχνίας φόβος τῶν χριστιανῶν, ὥστε ἐδέησεν αὐτὸς ὁ Μ. Βασίλειος νὰ παρεμβῇ μὲ τὸ τεράστιον κῦρὸς του, ἵνα καθησυχάσῃ τὰς ἐξεγειρομένας συνειδήσεις αὐτῶν, οἵτινες ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἐθνικῶν συγγραφέων καὶ ποιητῶν ἐφοβοῦντο ὅτι διέτρεχον κίνδυνον ἡ ἀκραιότης τῆς πίστεως καὶ τὰ ἦδη τῆς χριστιανικῆς νεολαίας. Δεύτερον δὲ αἴτιον, ὅπερ ἐξηνάγκασε τοὺς χριστιανοὺς ποιητὰς ν' ἀποστῶσι τῆς ἀρχαίας μετρικῆς, ἦτο τοῦτο, ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους εἶχον ἐξισωθῆ τὰ μακρὰ καὶ τὰ βραχέα φωνήεντα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τὸ οὗς τῶν Ἑλλήνων δὲν διέκρινε πλέον ἐν τῇ προφορᾷ μακρὰς καὶ βραχείας συλλαβὰς καὶ ἄρα καὶ οἱ ποιηταί, οἵτινες ἠθέλον νὰ ᾤσιν ἀρεστοὶ εἰς τὸ ἐκκλησίασμα, δὲν ὄφειλον νὰ ποιῶσι τὰ ποιήματα αὐτῶν κατὰ τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν, ἥτις ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς διακρίσεως τῶν βραχειῶν καὶ τῶν μακρῶν συλλαβῶν ἐστηρίζετο. Ἡ ἐξακριβωσις δ'

1. «Hymnographie de l' église grecque» Rome 1867, 26.

2. «Ἡ αἰωνία γλωσσοπλαστικὴ δύναμις τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς καὶ ἡ μεγάλη εὐκαμπία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης περὶ τὴν δημιουργίαν λέξεων διὰ τῆς παραγωγῆς καὶ συνθέσεως ἐθαυματούργησε καὶ ἐνταῦθα (ἦτοι ἐν τῇ χριστιανικῇ λογοτεχνίᾳ), οὕτω δὲ ἀναγινώσκομεν εἰς μεσαιωνικὰ κείμενα καὶ ἀκούομεν σήμερον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ πλῆθος λέξεων, αἱ ὁποῖαι ἐπλάσθησαν διὰ μέσου τῶν αἰῶνων, ἐφόσον ἐπολλαπλασιάζοντο οὕτως εἰπεῖν αἱ θρησκευτικαὶ ἀνάγκαι καὶ ἐκάστοτε νέα πράγματα εἶχαν ἀνάγκην νέων γλωσσικῶν ἐκφράσεων» παρατηρεῖ λίαν ὁρθῶς καὶ ὁ φίλος διευθυντὴς τῶν γραφείων τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ κ. Ἀνθιμὸς Παπαδόπουλος ἐν «Ἀθηνᾶ» μ', 60.

αὕτη ἐπάγεται ὁ κ. Νεῖλος, ἐγένετο καὶ ὑπ' ἄλλων καὶ ἐσχάτως ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ προμνημονευθέντι ἔργῳ μου, λέγω τὰ «Κοντάκι καὶ Κανόνας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως».

Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ δὲ τοῦ ἔργου μου τούτου ἀναγινώσκων ὁ κ. Νεῖλος τὸ περὶ τῆς γλώσσης καὶ τῶν μέτρων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ποιήσεως σύντομον κεφάλαιον, δέχεται μὲν ἄνευ ἐπιφυλάξεως τὸ ἐν αὐτῷ λεγόμενον, ὅτι «ἦ ἢ ἀπὸ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ἢ διακρίσις τῶν μακρῶν καὶ τῶν βραχέων φωνηέντων ἤρχισε νὰ ἐξασθενοῦται καὶ κατὰ τὸν δ' ἀπὸ Χριστοῦ αἰῶνα εἶχεν ἐκλίπει σχεδὸν καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἡ διάκρισις μακρῶν καὶ βραχειῶν συλλαβῶν, ὃ δὲ τόπος τῶν λέξεων ἀπὸ μελωδικοῦ ἐγένετο ἑυθμικός», μετ' ἐπιφυλάξεως δ' ὅμως δέχεται ὅ,τι ὀλίγον κατωτέρω ἀναγινώσκειται, ὅτι δηλαδὴ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ποιηταὶ ἀπὸ τοῦ Ῥωμανοῦ καὶ ἐφεξῆς μετεχειρίσθησαν μετρικὴν «στηριζομένην εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν καὶ τὸν τόνον τῶν λέξεων, εἰς τὴν *ἰσοσυλλαβίαν* καὶ τὴν *ὁμοτονίαν*, αἵτινα καὶ ἐν τῇ ποιήσει τῶν σημερινῶν λαῶν παρατηροῦνται». Ἡ ἐπιφύλαξις δὲ τοῦ φίλου συγγραφέως ὁρμᾶται ἐκ τούτου, ὅτι οὗτος διακρίνει μὲν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἡμῶν ποιήμασιν ὡς πρὸς τὰ μέτρα δύο εἶδη, ἦτοι πρῶτον μὲν ποιήματα ἔχοντα μίαν ἢ περισσοτέρας στροφάς ἐκ στίχων ἰσοσυλλάβων καὶ ὁμοτόνων, δευτέρον δὲ ποιήματα ἔχοντα μίαν ἢ περισσοτέρας στροφάς, ὧν ἐκάστη ἀπαρτίζεται ἐκ τμημάτων ἢ κώλων οὔτε ἰσοσυλλαβικῶν οὔτε ὁμοτονικῶν, παρατηρεῖ δὲ ὅτι σχεδὸν πᾶσα ἡ θρησκευτικὴ ὑμνογραφία στηρίζεται ἐπὶ τῶν κανόνων τοῦ δευτέρου τούτου εἴδους τῆς μετρικῆς κατασκευῆς καὶ μόνον ἐν οἷς δημοσιεύει ἀποσπάσμασιν, ἐκτὸς σπανίας τινὸς ἐξαιρέσεως, ἀληθεύει ὅ,τι λέγω ἐγώ, διότι ὄντως ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τούτοις ἀπαντᾷ ἡ ἰσοσυλλαβία καὶ ἡ ὁμοτονία, ὡς ἐν τῇ νεωτέρᾳ ποιήσει.

Ἐὰς μοι ἐπιτρέψῃ δ' ὅμως ὁ σοφὸς συγγραφεὺς νὰ παρατηρήσω εἰς ταῦτα τοῦτο, ὅτι ἐν τῷ εἰρημένῳ ἔργῳ μου, ὅπερ εἶναι διδακτικὸν ἐνχειρίδιον πρὸς χοῆσιν μαθητῶν κλασικοῦ γυμνασίου, διαλαμβάνων περὶ τῶν δύο μεγάλων εἰδῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως ἡμῶν, τοῦ *Κοντακίου* (ὑμνου) καὶ τοῦ *Κανόνος*, ἠθέλησα νὰ παράσχω εἰς τοὺς μικροὺς μαθητὰς ὅλως στοιχειώδεις γνώσεις περὶ τῆς μετρικῆς κατασκευῆς τῶν ποιημάτων τούτων καὶ διὰ τοῦτο ἠρκέσθην νὰ μνημονεύσω τοὺς δύο θεμελιώδεις κανόνας τῆς τονικῆς ἑυθμοποιίας, ἦτοι τὸν τῆς ἰσοσυλλαβίας καὶ τὸν τῆς ὁμοτονίας, οἵτινες εἰς ἀμφοτέρω τὰ εἶδη τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων ποιημάτων ἐφαρμόζονται

Καὶ ὄντως ἐκ τῶν Κοντακίων ἄλλα μὲν ἀποτελοῦνται ἐκ πολλῶν στροφῶν, ἐκάστη δὲ στροφή ἔχει τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν στίχων, οἱ ἀντίστοιχοι δὲ στίχοι ἐκάστης στροφῆς ἔχουσι τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν συλλαβῶν καὶ τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν ῥυθμικῶν τόνων. Οὕτω λ.χ. τὸ εἰς τοὺς πρωτοπλάστους Κοντάκιον τοῦ Ῥωμανοῦ¹ κατὰ τὴν ἀλφαβητικὴν ἀκροστιχίδα πεποιημένον σύγκειται ἐξ 24 ἐκτὸς τῆς τοῦ προοιμίου στροφῶν, ἐκάστη δὲ στροφή περιέχει 4 στίχους πάντας ἑνδεκασυλλάβους καὶ τὸ ἐφύμνιον πάντοτε δεκασύλλαβον, ἕκαστος δὲ τῶν πέντε τούτων στίχων ἔχει τέσσαρας ῥυθμικοὺς τόνους καὶ ἐνίοτε τρεῖς. Ἴδου δύο ἐκ τῶν στροφῶν τοῦ Κοντακίου τούτου, ἡ α' καὶ ἡ ιδ', ἐν αἷς σημειοῦνται μόνοι οἱ ῥυθμικοὶ τόνοι:

α'—Ἀναρχος ὢν ὁ τα πάντα ποιήσας
ἀρχὴν τοῖς κτίσμασι δούναι θελήσας,
μετὰ το πέρας τοῖς πέρασι θείναι
ἐσκέπετο δούναι δεσπότην τῆ γῆ.
Ὡ πόσην ἄνθρωπος ἔσχε τιμὴν.

ιδ'—Ξένος ὑπάρχων ζωῆς ἐπιπόνου
ξένον ἀνέσεως εὔρετο βίον
καὶ τας αὐτῆς ἀνάγκας μὴ φέρων
εὐρίσκειται λύπας λοιπὸν καρτερώων.
Ὡ πόσην ἄνθρωπος ἔσχε τιμὴν!

Ἐν τῷ Κοντακίῳ λοιπὸν τούτῳ τοῦ Ῥωμανοῦ ἐφαρμοζόνται οἱ δύο νόμοι τῆς ἰσοσυλλαβίας καὶ τῆς ὁμοτονίας.

Ἐν ἄλλοις δὲ πάλιν Κοντακίοις οἱ στίχοι τῶν στροφῶν ποικίλουσιν, ὅτε μὲν ἀνὰ δύο ἰσοσυλλαβοῦντες καὶ ὁμοτονοῦντες, ὡς εἶναι λ.χ. τὸ ἀγνώστου ποιητοῦ εἰς τὸν Ἐσταυρωμένον Κοντάκιον², ὅπερ κατὰ τὴν ἀλφαβητικὴν ἀκροστιχίδα καὶ τοῦτο πεποιημένον, μὴ ἔχον δὲ προοίμιον, σύγκειται ἄρα ἐξ 24 στροφῶν, ἐκάστη δὲ στροφή ἀποτελεῖται ἐκ 4 στίχων μόνων ἄνευ ἐφύμνιου, ἐκ τῶν στίχων δὲ τούτων ὁ μὲν α' καὶ ὁ γ' εἶναι πάντοτε ἑξασύλλαβοι, ὁ δὲ β' καὶ ὁ δ' πάντοτε ὀκτασύλλαβοι, πάντες δὲ οἱ στίχοι ἔχουσιν ἀνὰ δύο ῥυθμικοὺς τόνους καὶ ἄρα καὶ ἐν τῷ Κοντακίῳ τούτῳ ἐφαρμοζόνται οἱ νόμοι τῆς ἰσοσυλλαβίας καὶ τῆς ὁμοτονίας. Ἴδου ἡ α' καὶ ἡ κα' στροφή τοῦ Κοντακίου τούτου, ἐν αἷς σημειοῦνται μόνοι οἱ ῥυθμικοὶ τόνοι.

1. Ἴδὲ τοῦτο ἐν τῇ τοῦ Maas «Fruhbyzantinische Kirchenpoesie» Bonn 1910, 15—16.

2. Ἴδὲ τοῦτο ἐν σελ. 17—20 τῶν «Κοντακίων καὶ Κανόνων» μου.

α'—Ἀρχοντες Ἑβραίων
 Φαρισαῖοι παράνομοι
 κατὰ τὸν Σωτήρος
 ποιητὰ ἐβουλεύσαντο.

κα—Φῶς καὶ ἀφθαρσίαν
 ὁ Στανρός σου ἐβλάστησε
 φωτίζων τὰ ἔθνη
 ἀνιμνεῖν Σε, ἀθάνατε.

Ἄλλων δὲ πάλιν Κοντακίων ἐκ πολλῶν στροφῶν συγκειμένων οἱ μὲν στίχοι ἐκάστης στροφῆς οὔτε ἰσοσυλλαβοῦσιν οἱ πλεῖστοι οὔτε ὁμοτονοῦσι πρὸς ἀλλήλους θεωρούμενοι, αἱ στροφαὶ δ' ὅμως πᾶσαι τοῦ Κοντακίου, ὅσαϊδήποτε καὶ ἂν ᾖσι, καὶ ἰσοσυλλαβοῦσι καὶ ὁμοτονοῦσι πᾶσαι πρὸς ἀλλήλας θεωρούμεναι, ἦτοι οὐ μόνον ὅσους στίχους ἔχει ἡ πρώτη στροφή, τοσούτους ἀκριβῶς ἔχουσι καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ τοῦ Κοντακίου στροφαί, ἀλλὰ καὶ ὅσας συλλαβὰς καὶ ὅσους ῥυθμικούς τόνους ἔχει ἕκαστος κατὰ σειρὰν στίχος τῆς α' στροφῆς, τοσαύτας ἀκριβῶς συλλαβὰς καὶ τοσούτους ῥυθμικούς τόνους ἔχει καὶ ἕκαστος κατὰ σειρὰν στίχος τῆς β', τῆς γ', τῆς δ' καὶ πασῶν τῶν λοιπῶν τοῦ Κοντακίου στροφῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις Κοντακίοις τηροῦνται οἱ εἰρημένοι νόμοι. Ἴδου λ χ ἢ α' καὶ ἡ τελευταία (ιδ') στροφή τοῦ εἰς τὸν Λάζαρον Κοντακίου τοῦ Κυριακοῦ¹.

α'—Πῶς ἕμνήσω, ἀκατάληπτε,
 ἢ πῶς βοήσω, ἀναμάρτητε,
 τὰ ἀπ' ἀρχῆς τῶν θαυμασίων Σου ;
 τῆς σοφῆς οἰκονομίας Σου
 καὶ φρικτῆς δημιουργίας Σου ;
 Οἶος νοῦς δύνатаι ἀνθρώπινος
 φράσαι Σοι ἄσματα ἐπάξια
 ὄρων Σου τὰ ἀνεκδιήγητα,
 ὅτε φωνῇ ἀτρέπτω
 τὸν ἐν ταφῇ φθαρέντα
 λόγῳ ἀνακαινίζεις

~~τῆ κραταίᾳ Σου δυναστείᾳ :~~

Ἐθεν Σοι ἐκβοῶμεν μετ' ὧδῆς·

Δόξα Σοι, ἅγιε, ἀναρχε,

Δόγε Θεοῦ,

ὁ Ἄιδην χειρωσάμενος

καὶ πάντας λυτρωσάμενος.

ιδ'—Ἐψόθεν τότε ἐπέβλεψε
 καὶ τῶν ἐν Ἄιδῃ ἐπακήκοε

1. Ἴδὲ τοῦτο ἐν Krumbacher «Romanos und Kyriakos» München 1902.

τὴν δέησιν λέγων ὁ Κύριος·
 δι' Ἀδὰμ σάρκα ἐφόρεσα,
 δι' αὐτὸν θνήξαι ἐλήλυθα.
 Τοῦτου οἶν θραύσω τὸ παράπτωμα
 σχίσας τὸ χρέος τὸ βαρύναιον,
 ὃ ὄφρις τότε ὑπηγόρευσε.
 Τοῦ ἐν Ἑδέμ πραχθέντος
 παρακοῆ καὶ μόνῃ
 τούτου ἐλευθερώσω
 καὶ ἀποπλύνω σου τὰς κόρας
 χεῖθροις τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ.
 Δόξα Σοι, ἄγιε, ἄναρχε,
 Δόγε Θεοῦ,
 ὃ Ἄιδην χειρωσάμενος
 καὶ πάντα λυτρωσάμενος.

Ἐν δὲ τῷ Κανόνι διαιρεῖται μὲν τὸ ποίημα συνήθως εἰς ὀκτὼ τμήματα, τὰς καλουμένας **ῥόδας**, ἐκάστη δὲ ῥοδή περιλαμβάνει 3—5 ἢ καὶ πλείονας στροφάς, τὰ καλούμενα **τροπάρια**, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς τροπαρίοις τούτοις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐστηρῶς τηρεῖται ἡ ὁμοτονία καὶ ἡ ἰσοσυλλαβία καὶ πάντα τὰ τροπάρια ἐκάστης ῥοδῆς ἔχουσι τοὺς αὐτοὺς κατ' ἀριθμὸν στίχους καὶ οἱ στίχοι τὰς αὐτὰς συλλαβὰς καὶ τοὺς αὐτοὺς ῥυθμικοὺς τόνους πρὸς τοὺς στίχους, τὰς συλλαβὰς καὶ τοὺς τόνους τοῦ α' τροπαρίου τῆς ῥοδῆς, ὅπερ καλεῖται **εἰρμός**. Ἰδοὺ λ. χ. ἡ α' (εἰρμός) καὶ ἡ γ' στροφή τῆς πρώτης ῥοδῆς τοῦ εἰς τὰ Θεοφάνεια Κανόνος τοῦ Κοσμᾶ¹.

α'—Βυθοῦ ἀνεκάλυψε πνυθμένα
 καὶ διὰ ξηρᾶς οἰκείους ἔλκει
 ἐν αὐτῷ κατακαλύψας ἀντιπάλους
 ὁ κραταῖος ἐν πολέμοις Κύριος,
 ὅτι δεδόξασται.

γ'—Πυρὶ τῆς θεότητος ἀύλα
 σάρκα ὕλικήν ἠμφιεσμένος
 Ἰορδάνον περιβάλλεται τὸ νᾶμα
 ὁ βασιλεὺς τῶν αἰώνων Κύριος,
 ὅτι δεδόξασται.

1. Ἴδε τοῦτον ἐν Christ et Paronikas «Anthologia graeca carminum christianorum» Lipsiae 1871, 169.

Ἄφ' οὗ δ' ἐν τοῖς Κοντακίοις καὶ τοῖς Κανόσι, ποιήμασι ὁυθμοῦ ποικιλιωτάτου, τηρεῖται ἡ ἰσοσυλλαβία καὶ ἡ ὁμοτονία, αἰτιονόητον ὅτι ἐν τοῖς κατὰ στίχον ποιήμασιν ἐφαρμόζονται ἔτι μᾶλλον οἱ δύο οὗτοι θεμελιώδεις κανόνες τῆς τονικῆς ὁυθμοποιίας. Τοιαῦτα δὲ κατὰ στίχον ποιήματα ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν ποιήσει, πολλῶ σπανιώτερα τῶν Κοντακίων καὶ Κανόνων, εἶναι τὰ καλούμενα **μεγαλυνάρια**, οἷα λ χ. εἶναι τὰ εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν (2 Φεβρουαρίου)

*Ἀκατάληπτόν ἐστι / τὸ τελούμενον ἐν σοὶ
καὶ ἀγγέλοις καὶ βροτοῖς. / μητροπάρθενε ἀγνή.
Ἀγκαλίζεται χερσὶν / ὁ πρεσβύτες Συμεὼν
τὸν τοῦ νόμου ποιητὴν / καὶ δεσπότην τοῦ παντός.
κ. τ. λ.*

καὶ τὰ εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων¹

*Σήμερον ἡ παρθένος / τίκει τὸν δεσπότην
ἐνδον ἐν τῷ σπηλαίῳ.
Σήμερον ὁ δεσπότης / τίκεται ὡς βρέφος
ὑπὸ μητρὸς παρθένου.
Σήμερον πᾶσα γένεισ / ἀγάλλεται καὶ χαίρει,
ὅτι Χριστὸς ἐτέχθη / ἐκ τῆς παρθένου κόρης.
Οὐράνια δυνάμεις / τεχθέντα τὸν Σωτῆρα
κύριον καὶ δεσπότην / μνηνοῦσι τῷ κόσμῳ,*

ἐν οἷς πάλιν παρατηρεῖται ὅτι τῶν μὲν τῆς Ὑπαπαντῆς οἱ στίχοι πάντες ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους καὶ ἰσοσυλλαβοῦσι καὶ ὁμοτονοῦσι, τῶν δὲ τῶν Χριστουγέννων τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεῦτερον δίστιχον ἰσοσυλλαβοῦσι καὶ ὁμοτονοῦσιν, ὅπως τὸ τρίτον πρὸς τὸ τέταρτον καὶ οὕτω καθεξῆς. Τοιαυτὴ ἐπίσης κατὰ στίχον στροφὴ εἶναι καὶ ἡ ἐξῆς εὐχὴ τοῦ Ῥωμανοῦ εἰς Χριστόν², ἐν ἣ σημειοῦνται μόνοι οἱ ὁυθμικοὶ τόνου:

*Λευτε πάντες πιστοὶ προσκυνήσωμεν
τὸν σωτῆρα Χριστόν καὶ φιλιάνθρωπον,
τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ μακρόθυμον,
τὸν δεσπότην καὶ μόνον ἀθάνατον
κ. τ. λ.*

ἧς πάντες οἱ στίχοι εἶναι ἑνδεκάσυλλαβιοὶ μετὰ τριῶν ὁυθμικῶν τόνων ἕκαστος, οὕτω δ' ἀποτελοῦνται τονικοὶ ἀναπαιστικοὶ δίμετροι καταλη-

1. *188 Christ--Paranikas «Anthologia» σελ. 84—85.

2. Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Ἀ. Παπαδοπούλου Κεραμέως ἐν «Ἀναλέκτοις Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας» ἐν Πεντρούπολει 1891, Α' 390.

κινοί. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλαι εὐχαὶ ὅμοιαι¹ καὶ Κύριος οἶδε καὶ πόσαι ἄλλαι θὰ εὐρεθῶσιν, ὅταν ἐν ταῖς μεγάλαις βιβλιοθήκαις τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς γίνωσι συστηματικαὶ ἔρευναι τῶν εἰς πολ-
λὰς ἑκατοντάδας ἀνερχομένων λειτουργικοῦ περιεχομένου χειρογράφων.

Ἐν ἄλλοις δὲ πάλιν μικροτέροις ποιήμασιν, εὐχαῖς καὶ τοῖς ποιικ-
λωνύμοις τροπαρίοις, ἄλλοτε μὲν ἐφαρμόζονται οἱ εἰρημένοι νόμοι, ὡς
λ. χ. ἐν τισι θεοτοκίαις, οἷον τὸ ἐξῆς, ἐν ᾧ σημειοῦνται μόνοι οἱ ῥυθ-
μικοὶ τόνοι:

*Ἐλπίς ἀκαταίσχυνη
των πεποιθότων εἰς σέ,
ἡ μόνη κηῆσασα
ὑπερφυῶς ἐν σαρκί
Χριστόν τον Θεόν ἡμων'
τούτον συν τοις ἁγίοις
ἀποστόλοις δυσώπει
δούνη τη οἰκουμένη
ἰλασμόν και εἰρήνην,
πάσι δ' ἡμῖν προ τελους
βίον την διόρθωσιν,*

ἐν τῷ ὀπίῳ πάντες οἱ στίχοι ἐπιασύλλαβοι μετὰ δύο ἕκαστος ῥυθμι-
κῶν τόνων, ἦτοι τονικοὶ δίμετροι ἰαμβικοὶ καταληκτικοί. Ὡσαύτως δ'
ἐφαρμόζονται οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος νόμοι καὶ ἐν στιχηροῖς προσομοίαις,
οἷα τὰ ἐξῆς²:

*Την μνήμην ἐκτελοῦντες των μαρτύρων
Κυρίῳ ἀναπέμφωμεν τους ὕμνους
σήμερον ἐνθέως εὐφραυνόμενοι.*

*Τα ξίφη και το πύρ μη πτοηθέντες
θαρρῶντες ἐν τη πίστει ἀθλοφόροι
τυράννους ἐν τούτῳ κατεπλήξατε,*

ἐν οἷς πάντες οἱ στίχοι ἐνδεκασύλλαβοι μετὰ τριῶν ἕκαστος ῥυθμικῶν
τόνων, ἦτοι τονικοὶ ἰαμβικοὶ τρίμετροι καταληκτικοί. Ὅμοια δ' εἶναι
καὶ τινα τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Νείλου ἀνακαλυφθέντων, περὶ ὧν κατωτέρω.

Ἄλλοτε δ' ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἁσματίαις δὲν ἐφαρμόζονται οἱ εἰρη-
μένοι νόμοι, διότι τὸ τροπάριον σύγκειται ἐξ ἀπροσδιορίστου ἀριθμοῦ
στίχων, οἷτινες δὲν ἔχουσι μὲν τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν συλλαβῶν, ἔχουσι

1. Ἴδὲ ταῦτας ἐν Maas «Fruhbyzantinische Kirchenpoesie» σελ. 4—18.

2. Ἐν Christ—Paranikas «Anthologia» σελ. 59 καὶ 83.

δ' ὅμως ὕψιμους τόνους καὶ τούτους οὐχὶ τοὺς αὐτοὺς κατ' ἀριθμὸν. Τὰ τοιαῦτα δ' ἕσματα, ἅτινα, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ κ. Νεῖλος, εἶναι καὶ τὰ πλεῖστα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ποιήσεως, λέγω τὸ *αὐτόμελα* καὶ τὰ *ιδιόμελα* καὶ τὰ *ἀπολυτίκια* καὶ τὰ *προσόμοια* κ.λ.π. ὁ κ. Νεῖλος καλεῖ τονικά καὶ διαστελλεῖ τῶν ἄλλων, ἅτινα καλεῖ ὕψιμα. Ἄλλὰ καὶ ἐν τοῖς τονικοῖς τούτοις ἕσμασι παρατηρεῖται ὅ,τι ἀνωτέρω εἴπομεν περὶ τῶν Κανόνων ὁσάκις δηλαδὴ ποιητὴς τις ἐποίησε τροπάριον τι τονικόν, ἕτερος δὲ μεταγενέστερος ποιητὴς ζηλώσας τὸ μέλος τοῦ τροπαρίου τούτου ἐποίησε καὶ αὐτὸς ὅμοιον τροπάριον, δὲν ἐποίησε τὸ νέον τροπάριον ἐφαρμοζῶν μὲν εἰς αὐτὸ τὸ μέλος τοῦ προτύπου τροπαρίου, ἀδιαφορῶν δὲ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν στίχων, τῶν συλλαβῶν καὶ τῶν ὕψιμων τόνων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλος τοῦ προτύπου παραλάμβανε καὶ τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν στίχων, συλλαβῶν καὶ ὕψιμων τόνων αὐτοῦ καὶ ἄρα τὴν ἰσοσυλλαβίαν καὶ τὴν ὁμοτονίαν εἶχεν ἐν νῶ ὁ μεταγενέστερος ποιητὴς, ἀκριβῶς ὡς ὁ ἀρχαῖος Ἑλλην ἐπικός λ. χ. ποιητὴς, θέλων νὰ ποιήσῃ ποίημά τι, εἶχεν ἐν νῶ τοὺς ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἐφαρμοσθέντας νόμους τοῦ δακτυλικοῦ ἑξαμέτρου καὶ κατὰ τούτους ἐποίησε καὶ αὐτὸς τὸ ἑαυτοῦ ἔπος. Τὰ τροπάρια λ. χ. τὰ καλούμενα *προσόμοια* ἐποιεῦντο κατὰ τὸ ὑπόδειγμα ἄλλων τροπαρίων *αὐτομέλων* καλουμένων καὶ εἶχον τοὺς αὐτοὺς στίχους, τὰς αὐτὰς συλλαβὰς καὶ τοὺς αὐτοὺς ὕψιμους τόνους, οὗς καὶ τὰ αὐτόμελα.

Ἰδοὺ λ.χ. αὐτόμελον εἰς Κοσμάν καὶ Δαμιανὸν (1 Νοεμβρίου) καὶ κατ' αὐτὸ προσόμοιον εἰς τοὺς ἐν Νικαίᾳ πατέρας (13 Ἰουλίου)¹.

Αὐτόμελον

Ὅλην ἀποθέμενοι
ἐν οὐρανοῖς τὴν ἐλπίδα
θησαυρὸν ἀσύλητον
ἐπὶ γῆς οἱ ἄγιοι
ἐθησαύρισαν
δωρεὰν ἔλαβον,
δωρεὰν διδοῦσι
τοῖς νοσοῦσι τὰ ἰάματα
χρυσὸν ἢ ἄργυρον
εὐαγγελικῶς οὐκ ἐκτίσαντο
ἀνθρώποις τε καὶ κτήνεσι

Προσόμοιον

Ὅλην συλλεξάμενοι
ποιμαντικὴν ἐπιστήμην
καὶ θυμὸν κινήσαντες
νῦν τὸν δικαιοτάτον
ἐνδικιώτατα
τοὺς βαρεῖς ἤλασαν
καὶ λοιμώδεις λύκους
τῇ σφενδόγῃ τῇ τοῦ πνεύματος
ἐκσφενδονήσαντες
τοῦ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος,
πесόντας ὡς πρὸς θάνατον

1. Ἐκ τῆς Christ—Paranikas «Anthologia» σελ. 76—77.

τὰς εὐεργεσίας μετέδωκαν	καὶ ὡς ἀνιάτως νοσήσαντας
ἵνα διὰ πάντων	οἱ θεοὶ ποιμένες
ὑπῆκοοι γενόμενοι Χριστῷ	ὡς δοῦλοι γησιώτατοι Χριστοῦ
ἐν παρρησίᾳ προσβέβωσιν	καὶ τοῦ ἐνθέου κηρύγματος
ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.	μύσται ἱερώτατοι.

Τοσοῦτον δ' ἦτο τὸ κράτος τῆς ἰσοσυλλαβίας καὶ τῆς ὁμοτονίας ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν ποιήσει, ὥστε ὁ δαιμόνιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὅστις τοὺς πλείστους τῶν Κανόνων αὐτοῦ ἐποίησε κατὰ τὸν ἀνωτέρω ἐκτεθέντα τρόπον τῆς τονικῆς ῥυθμοποιίας, νοσταλγῆσας ποτὲ τὴν ἀρχαίαν προσωδιακὴν μετρικὴν καὶ ποιήσας καὶ κατὰ ταύτην τρεῖς Κανόνας εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὰ Θεοφάνεια καὶ τὴν Πεντηκοστὴν ¹ ἐξ ἀμέπτων ἱαμβικῶν τριμέτρων, ἐφήρμοσεν ὁμως εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν τονικὴν ῥυθμοποιίαν ὡς ἦτο ἀμίμητος δεξιότηνης καὶ πάντες οἱ στίχοι τῶν τριῶν τούτων Κανόνων εἶναι δωδεκασύλλαβοι μετὰ 4 ῥυθμικῶν τόνων καὶ τὴν μελωδίαν ἔκανόνισε κατὰ τοὺς ῥυθμοὺς τῆς τονικῆς καὶ οὐχὶ τῆς ἀρχαίας προσωδιακῆς ².

Ὡς δ' ἐν παντὶ ἀνθρωπίνῳ ἔργῳ ἄλλοι ἄλλως τῶν ὁμοτέχνων τοὺς κανόνας τῆς τέχνης ἐφαρμόζουσιν, ὡς ἕκαστος εὐφυΐας καὶ δεξιότητος ἔχει, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ποιήσει τοὺς μετρικοὺς τούτους κανόνας τῆς ἰσοσυλλαβίας καὶ τῆς ὁμοτονίας ἄλλοι μὲν αὐστηρῶς καὶ ἐπιμελῶς, ἄλλοι δὲ χαλαρῶς καὶ ἀμελῶς πως ἐφήρμοσαν καὶ μεγάλη ποικιλία παρατηρεῖται ἐν τῇ χρήσει τοῦ μέτρου παρὰ τοῖς ἡμετέροις ποιηταῖς. Τίνες δὲ τούτων διέπρεψαν ἐν τῇ μετρικῇ τῶν στίχων κατασκευῇ, πόθεν ἔχει τὰς ῥίζας ἢ μετρικὴ αὕτη, τίνα ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τίνα ἐκ τῆς Συρίας στοιχεῖα παρέλαβε καὶ πλεῖστα ἄλλα συναφῆ πρὸς τὴν μετρικὴν ταύτην ζητήματα, οὗτ' ἐν τῷ εἰρημένῳ ἐγχειριδίῳ μου ἐπετρέπετο διὰ μακροτέρων νὰ πραγματευθῶ οὗτ' ἐν τῇ παρουσίᾳ μελέτη ἐκτενῶς περὶ αὐτῶν νὰ διαλάβω δύναιμα, μέγα δὲ κεφάλαιον ἀφιερῶ εἰς τὸ θέμα τοῦτο ἐν τῷ προσεχῶς Θεοῦ θέλοντος ἐκδοθησομένη «Ἐκκλησιαστικῇ Ὑμνολογίᾳ» μου καὶ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ πιστεύω ὅτι καὶ ὁ σοφὸς φίλος μου κ. Νεῖλος ἄνευ ἐπιφυλάξεως θὰ δεχθῇ ὅτι οὕτω νοουμένη ἢ ἰσοσυλλαβία καὶ ἡ ὁμοτονία εἶναι ἐκ τῶν θεμελιωδῶν νόμων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ποιήσεως.

Μετὰ τὸ περὶ τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς ῥησκευτικῆς

1. Ἴδὲ τούτους παρὰ Christ Paronikas ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 205 καὶ ἐξῆς,

2. Ἴδὲ Δ. Σμετιέλου «Ἑλληνικὴ μετρικὴ» ἐν Ἀθήναις 1894, 183.

λαϊκῆς ποιήσεως τῶν Βυζαντινῶν κεφάλαιον ὁ κ. Νεῖλος πραγματευόμενος ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ περὶ τοῦ χρόνου τῆς ποιήσεως τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἁσμάτων δέχεται ὅτι ἐποιήθησαν τὰ πλεῖστα τούτων κατὰ τὸν γ' καὶ τὸν δ' αἰῶνα, ὅτε ἐν πλήρει ἀκμῇ ἦτο τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας, ὅπερ κύριον θέμα ἔχουσι ταῦτα. Ἡμεῖς δ' ἀποβλέποντες εἰς τὸ ἀπλοῦν περιεχόμενον τῶν ἁσμάτων καὶ τὴν ἀπλὴν μετρικὴν κατασκευὴν αὐτῶν φρονοῦμεν ὅτι ἕνια τούτων δύνανται καὶ εἰς τὸ β' ἡμισυ τῆς β' ἑκατονταετηρίδος νὰ ἀναχθῶσιν, ὡς ἐν ἄλλῃ μελέτῃ περὶ τῆς γλώτσης καὶ τῶν μέτρων τῆς ποιήσεως ταύτης θὰ πειραθῶμεν ν' ἀποδείξωμεν.

Ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ διαλαμβάνων ὁ συγγραφεὺς περὶ τῶν πηγῶν τῶν κειμένων τούτων γνωρίζει ἡμῖν ὅτι τινὰ μὲν τούτων εὑρεν ἐν ταῖς ἀποκρύφους πράξεσι τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ, τινὰ δ' ἐν ὁστροάκοις καὶ παπύροις τῆς Αἰγύπτου, ἐν ἐν κώδικι τῆς πανεπιστημιακῆς βιβλιοθήκης τῆς Μεσσηνίας καὶ τὰ λοιπὰ ἐν κώδιξι τῆς Κρυπτοφέρρου.

Μετὰ τὸ γ' κεφάλαιον ἐπακολουθεῖ ἡ ἀναγραφή τῶν κειμένων καὶ ἡ μετρικὴ ἀνασύνταξις ἐκάστου τούτων. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐν πεζῷ λόγῳ παραδοθέντα κείμενα ταῦτα πολλὰς ἐπέστησαν μεταβολὰς καὶ ἀλλοιώσεις, εἴτε διότι λυόμενα τοῦ μέτρου καὶ διὰ προσθηκῶν ἢ ἀφαιρέσεων μεταβαλλόμενα θὰ καθίσταντο καταληπτότερα εἰς τὸ ἐκκλησιαστικόν, εἴτε διότι ἑαυθυμότεροί τινες ἀντιγραφεῖς καὶ ἀμαθέστεροι ἐλαχίστην προσοχὴν ἔδιδον εἰς τὴν πιστὴν ἀντιγραφὴν αὐτῶν, διὰ τοῦς λόγους τούτους δυσχερὴς καθίσταται ἡ ἀκριβὴς μετρικὴ ἀποκατάστασις αὐτῶν, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ κ. Νεῖλος. Καὶ ὅμως καθόλου εἰπεῖν ἠυστόχησε καὶ ἐν τούτῳ ὁ λόγιος Κρυπτοφερροῦτης καὶ τὰ πλεῖστα ὀρθῶς κατ' ἐμὴν γνώμην ἀποκατέστησεν εἰς τὴν ἀρχικὴν μορφήν των. Ἐπειδὴ δὲ ἐνιαχοῦ παρετήρησα ὅτι ἑυθυμικότερα γίνεται ἡ μετρικὴ ἀποκατάστασις κατ' ἄλλον ἢ ὡς ὁ κ. Νεῖλος προτείνει τρόπον, ὑποβάλλω εἰς τὴν εὐθυκρισίαν αὐτοῦ τὰς ἐν τῶν κειμένων τούτων μετρικὰς παρατηρήσεις μου, ἅς πιστεύω ὅτι θὰ κρίνῃ ἀξίας προσοχῆς ἐν δευτέρῳ τοῦ περισπουδάστου τούτου ἔργου ἐκδόσει, ἣν καὶ ταχεῖαν εὐχομαι καὶ ἐπηυξημένην διὰ νέων ὁμοίων κειμένων ἐκ τῆς γνωστῆς μοι φιλοπονίας του προσδοκῶ.

(Συνεχίζεται)

EMMANOYHΛ Γ. ΠΑΝΤΕΛΑΚΗΣ